

Hz. Peygamber Dönemi Cerrahi ve Girişimsel Uygulamalar

Surgical and Interventional Applications in the Time of The Prophet

Zehra Gencil Efe

Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
Assoc. Prof. Dr., Hitit University Faculty of Theology, Department of Islamic History
Çorum / Turkey
zehra.gencelefe@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7558-7382

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article

Geliş Tarihi: 22 Eylül 2023 / **Date Received:** 22 September 2023

Kabul Tarihi: 8 Aralık 2023 / **Date Accepted:** 8 December 2023

Yayın Tarihi: 1 Ocak 2024 / **Date Published:** 1 January 2024

Yayın Sezonu: Ocak 2024 / **Pub Date Season:** January 2024

Atıf: Efe, Zehra Gencil. "Hz. Peygamber Dönemi Cerrahi ve Girişimsel Uygulamalar". *Akademik Siyer Dergisi* 9 (Ocak 2024), 78-91.

Citation: Efe, Zehra Gencil. "Surgical and Interventional Applications in the Time of The Prophet". *Journal of Academic Sirah* 9 (January 2024), 78-91.
<https://doi.org/10.47169/samer.1364996>

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Yayıncı: KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Published by: KSU Sirah Researches Application and Research Center

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların Kaynakça'da belirtildiği beyan olunur (Zehra Gencil Efe).

Ethical Statement: It is declared that during the preparation process of this study, scientific and ethical principles were followed and all the studies benefited from are stated in the bibliography (Zehra Gencil Efe).

Bu makale Creative Commons Atıntı-Gayriticari Türetilemez 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-Nc 4.0).

Öz

Cerrahi, insan bedenindeki hastalıklar ve yaraları, bu hastalıkların türlerini ifade eden, hastalıklı organları ilaç tedavisi veya kesip çıkarmak suretiyle iyileştiren, bu yolda her türlü ilaç, alet ve edevatla ilgili bilgiyi içeren ilimdir. Cerrahi hastalıkların başlangıcı çok eskilere dayanmaktadır. İnsanlar yaralarını tedavi etmek ve kanamaları durdurmak için müdahalede bulunmuşlardır. Mezopotamyalılara ve Mısırlılara ait belgelerde bu işlemlere dair çokça kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlar cerrahi tarihinin çok eskiye dayandığını göstermektedir. Hz. Peygamber döneminde öne çıkan cerrahi girişimler: hacamat, dağlama, yara tedavileri, diş tedavileri, bazı küçük uların çıkarılması, kadın ve erkek sünneti gibi konuları içermektedir. Kaynaklarda bu girişimlerin adından sıkça söz edilmekle beraber yapılış şekilleri ve kullanılan aletlerle ilgili ayrıntılar fazla bulunmamaktadır. Bu müdahaleleri yapan uzman kişilerin bulunduğu ve toplumda bu işlemlerin yaygın olduğu görülmektedir. Hacamat yöntemiyle tedavi, Resulullah döneminde sık sık uygulanmış, onun bizzat kendisinin hacamat yaptırması ve ashabına tavsiye etmesiyle çok itibar edilen bir tedavi olmuştur. Resulullah her hastalandığında kan aldırırmaktaydı. Bir defasında Mekke'ye gitmiş ve ihrama girmiş iken hastalanmış ve hemen hacamat yaptırmıştır. Genellikle boynuz ve tıraş bıçağı kullanılarak yapılan hacamatın, boyundan şah damarının yakınından, iki kürek kemiği arasından, başın ortası ve arkası ve omuzdan uygulandığı görülmektedir. Dağlama baş ağrısı, ağız ve diş şikayetleri, burun, kulak ve göz hastalıkları, sara ve felç gibi birçok hastalıkta başvuru olan cerrahi işlem olmuştur. Kızgın demir, en sık kullanılan dağlama aletidir. İslam'ın başlangıç döneminde savaşlardan dolayı en çok karşılaşılan sağlık sorunu yaralanmalardır. Kadınlar savaşa iştirak ediyor, bu sırada meydana gelen yaraların bakımını ve tedavisini üstleniyorlardı. Dolayısıyla yara tedavi ve bakımlarında ağırlıklı olarak kadınlar rol almaktaydılar. Bir başka önemli girişimsel işlem, sünnet ameliyesidir. Erkek ve kız çocuklarına yapılan sünnet, ağırlı ve kanamalı işlem olmasından dolayı uzmanlık gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyer, İslam Tıbbı, Cerrahi Girişimler, Hacamat, Dağlama.

Abstract

Surgery is the science that expresses the diseases and wounds in the human body, the types of these diseases, heals the diseased organs by drug treatment or excision, and includes information about all kinds of medicines, tools and equipment in this way. The beginning of surgical diseases dates back to ancient times. People intervened to treat wounds and stop bleeding. There are many records of these transactions in documents belonging to the Mesopotamians and Egyptians. These records show that the history of surgery dates back to very old times. The surgical interventions that came to the fore during the Prophet's period were cupping, cauterization, wound treatments, dental treatments, removal of some small tumors, and male and female circumcision. Although the names of these attempts are frequently mentioned in the sources, there are not many details about the way they were made and the tools used. It is seen that there are people who perform these interventions and are experts in their field, and these procedures are common in society. Treatment with the cupping method was frequently applied during the time of the Prophet Muhammad, and it became a highly respected treatment because he personally had cupping done and recommended it to his companions. The Messenger of Allah used to have his blood drawn whenever he was ill. On one occasion, he went to Mecca and fell ill while he was in ihram and immediately had a bloodletting. Usually performed with a horn and a razor blade, it was performed in the neck, near the jugular vein, between the two shoulder blades, in the middle and back of the head, and on the shoulder. Cauterization was a surgical procedure used in many diseases such as headaches, oral and dental complaints, nose, ear and eye diseases, epilepsy and paralysis. Hot iron is the most commonly used cauterizing tool. In the early period of Islam, the most common health problem due to wars was injuries. Women participated in the war and took care and treatment of the wounds that occurred during it. Therefore, women were predominantly involved in wound treatment and care. Another important invasive procedure is circumcision. Circumcision performed on boys and girls requires expertise as it is a painful and bleeding procedure.

Keywords: Sirah, Islamic Medicine, Surgical Interventions, Hajamat, Cauterization.

GİRİŞ

Hastalıkların tedavileri kadim dönemlerden itibaren gelişerek devam etmiş ve zamanla belli bir sistem oluşmuştur. Tıp bilgisinin ortaya çıkışı, insanın hayatını sürdürme, ihtiyaçlarını karşılama, sosyal etkinliklerini düzenleme ve bunları temin ettiği doğaya hâkim olabilme çabaları ile seyrederken zamanla insanın kendi içinde ilerlemesi, kemale erişmesi, eşyaya ve doğaya hâkim olmasıyla modern sisteme ulaşılmıştır. İlk dönemlerden itibaren bunun için kullanılan araçlar deney ve tecrübe, gözlem, tesadüf ve ilhamdır. Olgunlaşan tıp bilimi ve uygulamaları tıbbi tedaviler, cerrahi müdahaleler, bitkisel tedavi ve musiki ile tedavi gibi bölümlere ayrılmıştır.

Cerrahi, Arapça bir kelime olup “cerh” yani “yaralamak, yaralanmak” kökünden türeyen cirâha ile ifade edilmiş ve ilm-i cirâha tabiri bugün Türk diline cerrahi adıyla yerleşmiştir. Cerrahi, insan vücudunda oluşan yaraları, bu yaraların türlerini ifade eden, hastalıklı olan organların ilâç kullanılarak veya kesip çıkararak tedavi edilmesini içermektedir. Ayrıca bu alanla ilgili her türlü malzeme ve devaları içermektedir. Günümüzde ise tedavinin el ve alet yardımıyla girişimini gerektiren bir bölümü şeklinde tanımlanmaktadır. Müslümanlara ait eserlerde cirâha kelimesi IX. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamıştır. Abbasiler döneminde saray hekimliği yapan Aynizerbî’den (öl. 548/1153) önce elle yapılan işlem tabiri kullanılırken, bu hekim ile yerini cirâha kelimesine bırakmıştır.¹ Bugün ise ameliyat kelimesi yaygındır.

Cerrahi hastalıkların başlangıcı çok eskilere dayanmaktadır. İnsanlar yaralarını tedavi etmek ve kanamaları durdurmak için müdahalede bulunmuştur. Bazen kafatası kemiklerine delik açmak suretiyle trepanasyon yapmışlardır. Mezopotamyalılara ve Mısırlılara ait belgelerde bu işlemlere dair çokça kayıt bulunmaktadır. İlerleyen dönemlerde diş tedavileri, ırların çıkarılması, kan alma, hacamat, dağlama ve sünnet gibi yöntemler de kullanılmaya başlanmıştır.²

Hz. Peygamber dönemi tedavi yöntemleri arasında hacamat, dağlama, rukye-dua, bitkisel tedaviler, sünnet, diş tedavileri, doğum ve ateş düşürme gibi birçok tedaviye dair kayıtlar bulunmaktadır. Bitkisel ilaçların yapıldığı, bu konuda deneyimli kişilerin olduğu bilinmektedir. Haris b. Kelede, Nadr b. Hâris, Rifâ’a b. Ebî Rimse, Şemredîl b. Kubâb gibi çok sayıda hekim olduğu bilinmektedir. Adından en çok söz edileni Hâris b. Kelede’dir. Sa’d b. Ebî Vakkâs bir gün hastalandığında Resulullah kendisini ziyarete gelmiş ve ona Hâris b. Kelede’ye muayene olmasını tavsiye etmiştir. Hatta bu tavsiye üzerine Sa’d’ın yedi hurma yediği rivayet edilir.³ Bunun Hâris’in tedavisinden bir parça olduğu düşünülebilir.

1. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE KULLANILAN CERRAHİ YÖNTEMLERİ

Hz. Peygamber döneminde ilaç tedavileri, bitkisel ve hayvansal tedavi, rukye ve çeşitli takviyelere dair çok sayıda tedavi yönteminin adı geçmesine rağmen, cerrahi girişimsel yöntemlerin kısıtlı olduğu görülmektedir. Çünkü cerrahi daha karmaşık bir işlemdir, yetenek ve tecrübeye

¹ Hasan Doğruyol, “Cerrahlık”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/421.

² Teoman Atıcı, Elif Atıcı, Namık Şahin, “Geçmişten Günümüze Cerrahi Dikiş İpliklerinin Tarihsel Gelişimi”, *Turkish Journal of Surgery*, 26/4 (2010), 233.

³ İbn Sa’d, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa’d. *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü’l-Hâncî, 1421/2001), 3/136.

ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca riskli işlemler olduğundan dolayı, en son çare olarak başvurulmaktadır. Bu sebeple, bu dönemde sözü edilen işleri yapan uzman kişi sayısı azdır. Ele aldığımız zaman diliminde öne çıkan cerrahi girişimler hacamat, dağlama, yara tedavileri, diş tedavileri, kadın ve erkek sünnetidir. Kaynaklarda bu girişimlerin adından sıkça söz edilmekle beraber yapılaş şekilleri ve kullanılan aletlerle ilgili ayrıntılar fazla bulunmamaktadır.

1.1. Hacamat Yöntemi

Meşhur cerrahi işlemlerden olan hacamat, yerel vakum aletleri ile kılcal damarlar üstünde yüzeysel kesikler yaparak kılcal damarlar içinde bulunan toksik maddelerin risksiz olarak alınması işidir. Hacamatın vücudun kendisini yenilemesi, düzenlenmesi, organların işlevinin güçlenmesi, vücutta oluşan ödemin giderilmesi, cildin yenilenmesi ve sıkışması, hastalıkların sebebinin yok edilmesi, damar tıkanıklıklarının açılması, vücudun temizlenmesi, rahatlaması, hafiflemesi, yorgunluğunun giderilmesi, uykusunun düzenlenmesi, stresinin azalması, moralinin yükselmesi, enerjisinin artması gibi pek çok yararı vardır.⁴

Yaklaşık olarak beş bin yıl gibi bir geçmişe sahip olan hacamat, kadim medeniyetlerden beri uygulanagelen bir tedavi yöntemidir. Yunanlılarda, Mısır, Çin, Hint medeniyetlerinde hacamat yapıldığına dair kayıtlar vardır. M.Ö. 1550 yıllarına tarihlenen Eber Papirüsleri, hacamata değinmektedir. Hipokrat (M.Ö. 460-377) ve Galen (M.S. 131-210) bu tedavi yöntemini kullanmışlardır. Moğollar ve Türklerin de bu tedaviyi uyguladıkları bilinmektedir.⁵ Boynuz, bambu, seramik ve cam kupalar bu dönemde hacamatta kullanılan aletlerdendir.⁶

Hacamat işlemi Resulullah döneminde yoğun uygulanmış, Resülullah kendisi de bizzat yaptırmıştır. Etrafındaki insanlara tavsiye etmiştir. Bundan dolayı çok rağbet edilen bir tedavi yöntemi olmuştur. Resülullah her hastalandığında kan aldırırmaktaydı. Bir defasında Mekke'ye gitmiş ve ihrama girmiş iken hastalanmış ve hemen hacamat yaptırmıştır. Yahudi bir kadının ikram ettiği zehirli koyundan yemesi sonucunda hastalanması üzerine kendisine hacamat yapıldığına dair rivayetler de vardır. Adı zikredilmeyen bir kişinin Hz. Peygamber'in iki omzu arasından boynuzla kan aldığı bildirilmektedir. Yine Ebû Hind de Resulullah'tan bu zehirlenmeden dolayı boynuzla ve tıraş bıçağı yardımıyla kan almıştır.⁷ Resulullah ahabına kafalarının ortasına hacamat yaptırmalarını da tavsiye etmiştir.⁸ Bu rivayetler dönemin cerrahi aletleri hakkında da fikir vermektedir. Boynuzun keskinleştirilip cildi kesmekte kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tıraş bıçağının hangi malzemeden yapıldığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Fakat bu dönemin kullanım eşyaları ve boynuz kullanımı rivayetleri de dikkate alınırca, tıraş bıçaklarının da keskinleştirilmiş boynuzlardan mamul olduğu söylenebilir. Tarihte bıçak yapımında kemik ve

⁴ Zakir Benli, "Hacamat Tedavisi", *USBÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/6 (2017), 46. Hacamat hakkında daha için bk Elnura Azizova, "İlk Dönem İslam Toplumu Sağlık Sektöründe Hacamatçılık", *Bakı Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin Elmi Mecmuası*, 15 (Nisan 2011), 151-160.

⁵ Benli, "Hacamat Tedavisi", 46.

⁶ Necmettin Şeker, "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Koruyucu Hekimlik: Hacamat Örneği", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2013), 163.

⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/179.

⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/168.

boynuzlar ön sırada yer almaktadır. Hem ucuz hem de işlenmesi kolay olduğu için kullanımı yaygın idi.⁹ Eskiden yaygın olan bu kullanımın yerini bıçakta çeliğe, sapında ise plastik malzemeye bıraktığı görülmektedir.

Bir hadiste “Miraçtan inerken hangi melek cemaatine rastlasam, ‘Ey Muhammed! Ümmetine hacamat olmalarını emret’ dediler” buyurulmaktadır.¹⁰ Bu hadis, Hz. Peygamber’in bu tedaviye verdiği değeri göstermesi açısından önemlidir.

Bir başka sefer Resulullah’ın cildini bıçak ucu ile kesmeye başladığında bir Bedevi içeri girmiş, hacamatı bilmediğinden korkmuş ve yapılan işi sormuştur. Resûlullah da “*Hacamat insanların yaptığı tedavinin en hayırlısıdır.*” demiştir. Burada mescitte bulunduğu esnada kendisinden kan aldırıldığı, ayrıca bunların bir kısmında oruçlu olduğuna dair rivayetler de vardır. Bir defasında Resulullah oruçlu iken kan aldırılmış ve bayılmış, bundan dolayı oruçluymken kan aldırarak mekrûh sayılmıştır. Yine Kâha denen bir yerde hacamat yaptırdığına dair rivayet de mevcuttur.¹¹ Oruçlu iken kan aldırarak, insanın zaten sıvı dengesinin bozulduğu bir zamanda dayanıklılığının azalmasından dolayı da korku ve endişe duymasına ve acı hissiyle bayılmasına yol açabilir. Mekruh sayılmasının bu olumsuz tablodan dolayı olabileceği kanaatindeyiz. Oruçlu değilken bile kan aldırıldığında baygınlık olabilirken oruçluymken bunun olma riski çok daha yüksektir.

Hz. Peygamber sıcak havalarda hacamat yaptırmanın faydasından bahsederken “Sıcaklar artınca vücuttan kan aldirarak bunun zararını giderin. Çünkü sıcakta birinizin kanı hücumu geçip onu öldürmesin.” buyurmaktadır.¹² Diğer bir hadiste hacamat, o dönemin en önemli üç tedavi yönteminden biri olarak ifade edilmektedir. Buna göre: “Üç şeyde şifa vardır: Bal şerbeti içmekte, kan aldirmakta ve kızgın bir aletle dağlama yaptırmakta. Fakat ben dağlama yaptırmayı sevmem.”¹³ Bunun yanında Hz. Peygamber’in, başında ağrı ile gelen herkese kan aldirmasını tavsiye ettiği mealinde bir hadis de nakledilmektedir.¹⁴

Sahabenin önde gelenlerinden Abdurrahman b. Hâlid b. Velid’in başı ve iki omuz arasından kan aldirıldığı ve ona “Ey Emir! Bu hacamat da nedir?” diyerek sorduklarında, “Resûlullah oradan kan aldirır ve şöyle derdi: ‘Kim vücudundan şu bozuk kanları akıtıp dökerse, (hastalıktan) herhangi bir şey için başka bir şeyle tedavi olmaması ona zarar vermez.’”¹⁵ şeklinde cevap verdiği nakledilmektedir. Bu rivayetle hacamatın yararlı bir iş olduğuna ve bunun bizzat Resulullah’ın kendi tavsiyesiyle yaptırdığına işaret etmiştir.

Kaynaklarda hacamatla ilgili rivayetlerin çoğu, hacamat uygulama yerlerine dairdir. Enes b. Mâlik’ten (ö.92/711) gelen bir rivayete göre Resûlullah üç kere kan aldirmıştır. Enes’in rivayetine

⁹ Abdullah Doğtekin, “Bıçakçılık”, *Geleneksel Meslekler Ansiklopedisi* (Ankara: T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021), 1/108.

¹⁰ Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *el-Câmiü’l-kebir*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1996), 12.

¹¹ İbn Sa’d, *Tabakat*, 1/381-2.

¹² İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru İhyâ’l-Kütübî’l-‘Arabiyye, 1336/1918) 3487-88.

¹³ İbn Mâce, “Tıp” 3491.

¹⁴ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût – Muhammed Kâmil Karabellî (Beyrut: Dâru’r-Risaleti’l-‘Alemyye, 1430/2009), 3858.

¹⁵ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 1/381.

göre, şah damarına yakın boyundan iki kere, iki kürek kemiğinin arasından ise bir kez kan aldırılmıştır. Bir rivayette İsmail b. Muhammed (ö.134/752) elini kafasının tümsek tarafına koyup “Resûlullah’ın kan aldırıldığı yer burasıdır” demiştir. Ukayl ise “Birden fazla kimse bana anlattı ve dedi ki: “Resûlullah başın o kısmını el-Muğise (kurtarıcı) diye adlandırır.”¹⁶ demektedir. Bu rivayetler Hz. Peygamber döneminde hacamat bölgelerinin yerlerine dair bize ışık tutmaktadır.

Kafasının orta kısmından kan aldırıldığı yönünde de rivayetler vardır.¹⁷ Onun kafasının arka tarafında en üstünden kan aldırıldığı bir sırada el-Akra’ b. Hâbis yanına gelmiş ve bunun sebebini sormuştu. Resûlullah “Ey İbn Hâbis! Baş ağrısı, diş ağrısı, uyusukluk ve hastalıklar için bunda şifâ vardır.” buyurdu. Bazıları da delilik için bile şifâ olduğunu bildirdiğini rivayet etmiştir.¹⁸ Ayrıca “Baştan kan aldırarak kurtarıcıdır. Yahudi kadının yemeğinden yediğim zaman, bana Cibril bunu emretmişti” buyurmaktadır.¹⁹ Bu eti yiyince, Ebû Hind ondan boynuz yardımıyla veya tıraş bıçağı ile kan aldı.²⁰ Ebû Hind’in kavmine hacamat yapmasıyla tanındığı ifade edilmektedir.²¹ Resulullah’ın da Ebû Taybe denen birine kan aldırıldığı, ayrıca bunun ücretini onun vergi borcundan düştüğü, başka nakilde ise ona belli bir ücret ödediği görülmektedir. Burada Ebû Taybe’nin vergisinin üç sa²² olduğu, Resulullah’ın bir sa’ hacamat ücreti düştüğü de rivayetler arasındadır.²³

Bir rivayette Resulullah hacamattan sonra birine bu kanı gömmesini, herhangi bir köpeğin onu açıp bulmamasını emretmiştir.²⁴ Kanın alındıktan sonra toprağa gömülerek yok edilmesi, bir hıfzıssihha kuralıdır. Kan, içinde en hızlı mikrop üreyen bir sıvı olduğu için, dışarı dökülmesi, gıda maddelerini kirletmesi ve çeşitli hastalıkların bulaşmasına sebep olabileceğinden hemen gömülmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca kan aldırarak bulaşıcı hastalık varsa bu hastalığı bulaştırma riskinin de ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Bundan dolayı kanın gömülmesi zorunludur.

Kaynaklarda Mâlik b. Enes için çarşamba ve cumartesi günü kan aldırıldığı²⁵ ve Resûlullah’ın ise ihramlı iken hacamat yaptırdığı yönünde de rivayetler vardır.²⁶ Kan aldırılmaya özgü günler belirlendiğine dair bir ayrıntı olmaması, bu durumun kişisel bir alışkanlık olacağı ihtimalini güçlendirmektedir.

Bu döneme dair rivayetlere göre hacamat yapılan yer, kullanılan malzemeler ve hacamat yapılan hastalıklar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Boynundan şah damarının yakınından, iki

¹⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 1/384.

¹⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 1/384, 2/168.

¹⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 1/384.

¹⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 1/385.

²⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/167.

²¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 4/404.

²² Sa’ aslen Mezopotamya katı madde ölçüğü olup Araplarca da benimsenmiş ağırlık ölçülerinden birisidir. Dönem ve coğrafyaya göre farklılık göstermiştir. Buğday ve hurma ölçümlerine dair rivayetlerde sık sık adı geçmektedir.

²³ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 1/381.

²⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 1/385.

²⁵ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 7/575.

²⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/132.

kürek kemiği arasından, başın ortası ve arkası ve omuzdan kan alındığı görülmektedir. Ayrıca boynuz ve tıraş bıçağının kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Hacamat bugün de alternatif veya tamamlayıcı tıp uygulamaları içinde bulunmaktadır. Bazen modern tıbbın çare bulamadığı zamanlarda başvurulmuş bir tedavi yöntemi olarak görülürken, bazen de Hz. Peygamber'in sık sık tavsiye etmesinin hikmetine dayanarak istenen bir uygulamadır. Bundan dolayı geçerliğini hiç kaybetmemiştir. Günümüzde Asya, Uzak Doğu ve Afrika ülkelerinde yaygın olarak uygulanmakla birlikte Avrupa'da alternatif tıp içerisinde yeni yeni görülmeye başlanmıştır. Ülkemizde henüz yaygın değildir. Fakat alternatif veya tamamlayıcı tıp çerçevesinde geleneksel metotlarla ve sağlık sistemi dışında yapılmaktadır.

1.2. Dağlama

Dağlama eski çağlardan beri kullanılan yaygın tedavi yöntemlerinden biridir. Tıp tarihi kaynaklarında yer alan bu uygulamanın yakın dönemlere kadar etkin bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Gerek İslam'ın kabulüne kadar geçen dönemdeki kadim kültürlerde gerekse İslâmî dönemde ortaya konan eserlerde birçok hastalığın tedavisinde kullanılmıştır. Siyatik ağrılarında, cerrahi işlemlerden sonra ve iltihaplı yaralarda dağlama kullanılmıştır.²⁷ Ayrıca baş ağrısı, ağız ve diş şikayetleri, burun, kulak ve göz hastalıkları gibi başın dağlandığı bilinmektedir. Bunun yanında sara, felç ve uyusukluk gibi nörolojik sorunlar ve hastalıklar, göğüs hastalıkları, iç hastalıkları, kas iskelet sistemi hastalıkları, cilt hastalıkları ve urlarda dağlamaya da çok yer verilmiştir.

Dağlamanın Hz. Peygamber döneminde sık kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mihves b. Ma'dikerib b. Velî'a beraberindekilerle Resûlullah'ın yanına varmış, sonra ayrılıp gitmişti. Mihves yüz felci geçirmiş, onlardan bir kısmı geri gelerek "Ey Allah'ın Resulü! Arapların efendisine yüz felci isabet etti, bize devasını göster!" diyerek haber vermişlerdi. Hz. Peygamber "Bir iğne alın; onu ateşte kızdırın. Sonra gözlerinin kapaklarına batırın. Onda şifası ve oraya dönüşü vardır. Yanımdan çıkarken ne söylediğinizi Allah en iyi bilendir." diyerek dağlama işlemini tarif etmiştir. Onlar emredilen şekliyle yapmışlar, Mihves de iyileşmiştir.²⁸ Buradaki rivayetlerin göz kapakları üzerine dağlamayı tarif ettiği anlaşılmaktadır. Yüz felcine neden olan bazı sinirlerin buraya yakınlığı belki de bu neviden tavsiyeye neden olmuştur. Resûlullah'ın huzurundan çıkarken ne söyledikleri ise tam anlamıyla bilinmemektedir. Fakat kendi aralarında belki de bu tedaviye dair endişelerini dillendirmişler ve Resûlullah bu durumdan rahatsız olup onları ikaz etmiş olabilir.

Habbâb b. el-Eret'in (ö.37/658) karın bölgesinden yedi defa dağlanmış olduğu nakledilmiştir. Bu dağlamanın acısı öylesine çok olmuştu ki, "Allah Resulü ölümü istemekten menetmeseydi şimdi ben ölümü isterdim." demiştir.²⁹ Bu rivayet dağlamanın aslında çok acı veren ve sevilmeyen bir uygulama olduğunu fakat bunun yerine konabilecek başka bir tedavi yöntemi olmadığını göstermektedir.

²⁷ Halil Çiftçi vd., "Şanlıurfa Yöresinde Uygulandığı Şekli ile Dağlama", *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*, 13 (2005), 111.

²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/302.

²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/153; Tirmizi, "Cenaiz", 3.

Bu dönemde yüze yapılan dağlamalara dair çok rivayet vardır. Mesela Ebû Talha'nın yüzünde bir yara çıkmış, Ebû Talha kendi yüzüne dağlama yapmıştır.³⁰ Aynı şekilde Abdullah b. Ömer'in yüz felci geçirdiği ve tedavi için dağlandığı bilinmektedir. Abdullah b. Ömer'in bir oğlunun da yüz felcine karşı dağlandığı görülmektedir.³¹ Yüz felcinin tedavisinde dağlamanın ileriki dönemlerde de kullanıldığı bilinmektedir.³² Dolayısıyla bu işlemin yaygın olduğu ve faydasının görüldüğü anlaşılmaktadır.

Bu dönemde İmran b. Husayn da (ö.53/673) karnında otuz sene boyunca su toplamıştı. İmran'a her defasında dağlanma önerildiği halde, o dağlama tedavisini reddetmişti. Fakat vefatından iki sene önce bunu kabul etti. Kendisi daha sonra "Dağlanmayı kabul ettik. Ne bizi iflah etti ne de kurtardı." demiştir.³³ Bu rivayetten kişinin dağlamadan bir fayda görmediği anlaşılmaktadır. İmran b. Husayn'ın dağlanmasına dair çok rivayet vardır. Kendisinin bu tedaviyi uzun süre reddettiği fakat sonunda kabul ettiği, yalnız bu tedavinin bir sonuç vermediği görülmektedir. Ayrıca rivayetlerdeki dağlamayı yapan kadınlara yapılan bedduadan, kadınların bu işi yaptığı, kadınların sadece ilaç hazırlama ve yara bakımı değil, girişimsel işlemler de yaptığı anlaşılmaktadır.

Kays b. Mekşuh, Mekşuh lakabını, tedavi amacıyla yakılmasından dolayı almıştır.³⁴ Sık sık dağlama tedavisi olmasının bu lakapta etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka rivayet de kölelerin dağlanmasına dairdir. Ebû Abdillâh es-Sülemî'nin bir kölesini dağladığı, kendisine sorulduğunda ise "Köle beni engellemedi. Abdullâh'ın 'Şüphesiz Allah indirdiği, yarattığı her bir hastalık için bir şifâ indirmiştir.' dediğini duydum." dediği nakledilmektedir.³⁵ Burada köleyi tedavi amaçlı dağlamasının çevresince yanlış değerlendirildiği, onun da kendisini bu şekilde savunduğu anlaşılmaktadır.

Muhammed b. Abdillâh el-Esedî de bir gün hastalanmış ve hastalığı giderek ağırlaşmıştı. Hastalığından dolayı altı gün baygın kalmış, Mâlik b. Enes Bahreyn'deki tüm doktorları getirmişti. Onlar Muhammed'in kafasını dağlamak istemişler ama Mâlik "Ben Muhammed'in saçının ateşte yanmasına ve toprağa gömülmesine razı olmam. Ancak cesediyle birlikte toprağa girerse o başka" diyerek bu tedaviyi reddetmiştir.³⁶

Dağlama bir yara veya enfeksiyonlu bölgedeki mikropları yakarak hastalık unsurlarının tüm bedene yayılmasını engellemek açısından son zamanlara kadar uygulanmıştır. Modern tıpta bu işlem, gelişmiş cihazlarla kanamaları durdurmak ya da yarayı tedavi etmek için halen kullanılmaktadır. Söz konusu dönemde de bu amaçlar için kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında dağlama işlemi yakılan bölgedeki sinirlerin bir kısmını da yaktığı ve burada ağrı hissini yok ettiğinden hastanın rahatlatması açısından önemlidir. Bu nedenle bin yıllar boyunca bilinen ve

³⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/470.

³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 4/147.

³² Şerefeddin Sabuncuoğlu, *Cerrâhiyyetü'l- Hâniyye*, ed. İltar Uzel (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020), 153.

³³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 5/192.

³⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/85.

³⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/294.

³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 9/191.

uygulanan bu yöntemin, Hz. Peygamber devrinde ve ileriki dönemlerde Müslümanlarca aktif olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

1.3. Yaraların Tedavisi

Savaşların toplumda yoğun olarak hissedildiği coğrafyalarda en çok karşılaşılan sağlık problemi yaralanmalardır. Kanamanın durdurulması, açık yarada oluşması muhtemel enfeksiyonların kontrolü yönünden, yaraya yapılacak girişim, cepheye en yakın mekânda ve acil olarak yapılmalıdır. Müdahale sürecinin 24 ila 72 saat aralığında olması ve bu süreyi aşmaması önemlidir.³⁷

İslam'ın erken devrinde üst üste yapılan savaşlar sebebiyle en çok karşılaşılan sağlık problemi yaralanmalar olmuştur. Yaralara müdahale etmek gayesiyle kadınlar da savaşa iştirak ediyorlardı. Bedir Savaşı esnasında Hz. Peygamber müşrik asker sayısı hakkında tahminde bulunarak "Düşmanın sayısı 900 ila 1000 arasındadır." demiştir. Gerçekte sayıları 900 erkek ile 50 kadın idi. Yüz tane de atları vardı.³⁸ Hayber Gazvesi'nde eşlerinden Ümmü Seleme'yi (ö.59/679) sefere götürdü.³⁹

Uhud Savaşı esnasında Hz. Peygamber'in azı dişlerinden biri kırılmış, yüzü yara almış ve miğferi başında iken parçalanmıştır. Kızı Fâtıma yarasını yıkamış, Hz. Ali de kalkanla su dökmüştür. Hz. Fâtıma dökülen suyun kanı arttırdığını görünce, biraz hasır yaktı ve kanayan yaraya basmış ve bu şekilde kanı durdurmuştur.⁴⁰ Bu olay, Hz. Fâtıma'nın da yaraların tedavi edilmesi konusunda tecrübeli olduğunu göstermektedir.

Taif Gazvesi sırasında Abdullah b. Ebi Bekir (ö.130/748) kendisine atılan okla yaralanmış ve bu yarası apse olmuştu.⁴¹ Burada yaranın tedavi şekli hakkında bilgi yoktur. Fakat savaşta meydana gelen yaralanmanın gidişatı önemli ipucu içermektedir.

Ömer b. Hattâb yaralandığında "Bana bu yarama bakacak bir hekim gönderin" demiş, onlar da Arap kavminden bir hekim çağırılmışlardır. O hekim gelip nebiz içirmiş, göbeğinin altındaki yarasından çıkan nebiz kana benzeyince, süt içirmiştir. Süt de beyaza çalan bir pıhtı halinde gelince, "Ya Emîru'l-Müminîn! Görevlendirme yap!" demiştir.⁴² Bu sözle, Ömer için artık tedavi yapılamayacağı anlaşılmıştır ve hekim ona ölümü işaret etmiştir. Çok miktarda çatal uçlu kılıç darbesini alan Hz. Ömer'in, karın bölgesinde bulunan yaralardan nebizin ve sütün gelmesi, o dönemde mevcut cerrahî imkânlarıyla tedavi edilemeyeceği için doktor, yerine birini tayin etmesini tavsiye ederek durumun ciddiyetini bildirmiştir.

Bir sefer esnasında Resûlullah, Ebû Katâde'ye (ö.54/674) "Yüzündeki bu şey nedir?" diye sormuş, o da "Bana atılan bir ok izi Ya Resûlallah" diye cevap vermiştir. Resûlullah bu yaranın

³⁷ Muzaffer Çetingüç - Mustafa Alan, "Savaş Yorgunluğu", *Kriz Dergisi*, 2/1 (1992), 250.

³⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/14.

³⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/101.

⁴⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/45.

⁴¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/146.

⁴² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/321.

üzerine tükürüğünü sürmüştür. Bu günden sonra o yara Ebû Katâde'yi ne rahatsız etmiş ne de iltihaplanmıştır.⁴³ Tükürükle tedavi de o dönem için en çok başvurulan metotlardan biridir.

Muâviye b. Ebî Süfyan'ın (öl. 60/680) bedeninin yan tarafında yara vardı. O, söz konusu yaradan dolayı vefat etmiştir.⁴⁴ Bu yaranın bir cilt hastalığı sonucunda oluştuğu anlaşılmaktadır. Yaranın seyri ve semptomları hakkında herhangi bir nakil bulunmamaktadır.

Hz. Osman'ın da şehit edildiği gün Mervan b. el-Hakem (ö.73/693) yaralanmıştır. Aneze kabilesine mensup bir kadının evine taşınmış ve orada tedavisi yapılmıştır.⁴⁵ Tedavinin ne şekilde yapıldığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Ebyad b. Hammâl'in yüzünde de derin bir yara izi vardı. Resûlullah, Ebyad'ın yüzüne elini sürmüş ve dua etmiş, ardından yara izi yok olmuştur.⁴⁶ Burada o dönem için en çok başvurulan mesh etme, beraberinde dua etme ile tedavi yoluna gidildiği görülmektedir. Bu rivayetlerden anlaşılacağı üzere, Resûlullah'ın yarayı mesh etmesi ve bu sırada dua etmesi, hasta müminleri iyileşmeleri konusunda desteklemiş ve olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Bu bilgiyi destekleyen bir diğer vaka da şudur ki; Katâde b Nûman'ın bir gözü yara almış ve bu göz yanaklarına akıyordu. Resûlullah eliyle onu tekrar eski yerine koymuş, hatta bu göz diğerinden daha sağlıklı ve güzel hale gelmiştir.⁴⁷

İslam tarihi kaynaklarında, savaşlarda kadınların cepheye gittikleri, burada askerin yemek ve su ihtiyaçlarının giderilmesi kadar, yaralarının tedavi edilmesinde de katkıda buldukları görülmektedir. Resûlullah bir defasında Ümmü Varaka'nın yanına etmiş, Ümmü Varaka Resûlullah'a "Seninle savaşa çıkmam için bana izin verir misin? Yaralarınızı tedavi eder, hastalarınıza bakarım. Umulur ki, Allah bana şehitliği bahşeder" demiştir.⁴⁸ Bunun yanında Ümmü Atiyye, Resûlullah'la yedi kez savaşa katıldığını, askerlerin yemeklerini hazırladığını, göçün arkasında kalıp onların eşyaları topladığını, yaralarını tedavi ettiğini ve hastalara baktığını söylemektedir.⁴⁹ Ümmü Umâre'nin de Uhud Savaşı'na katıldığı ve kendi oğlu Abdullah b. Zeyd'in yarasını sardığı rivayetler arasındadır.⁵⁰

Ku'aybe b. Sâ'd el-Eslemiy'e'nin Mescid-i Nebevî'de hasta ve yaralılara baktığı bir çadırı vardı. Sahabenin ileri gelenlerinden Sâ'd b. Mu'az Hendek Savaşı'nda yaralanınca, ölünceye kadar bu çadırda kalmıştır. Ku'aybe'nin Resûlullah ile birlikte Hayber Savaşı'na katıldığı rivayetler arasındadır.⁵¹ Ku'aybe Müslüman olmadan önce, mesleği doktorluk olan bir aileden geldiği için hekimlik yapıyordu. İslamiyet'i kabul ettikten sonra da bunu icrâ etme hususunda Resûlullah'tan

⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 4/378.

⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6/32.

⁴⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/42.

⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/84.

⁴⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk, *Kitâbu's-siyer ve'l-megâzî*, tkk. Süheyl Zekkâr (Dimaşk: Daru'l-fikr, 1978), 328-29; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/158.

⁴⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/424.

⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/422-423.

⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/387.

⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/276.

izin istedi. Resûlullah buna izin vermiştir. Hayber'in fethine yaralıları tedavi etmek amacıyla katılmak isteyen başka bir sahabi de Ümmü Sinân'dır.⁵²

Gıfâroğulları'ndan birkaç kadın da Resûlullah'a gelmiş ve Hayber'e katılma ve cephede yaralılara yardım edip yaralarını tedavi etme taleplerini ilettiler.⁵³ Ümmü Sinan⁵⁴ ve Ümmü Kebşe⁵⁵ yaralıları tedavi için Hayber'e katılmak isteyen kadınlar arasındadır.

1.4. Diş Tedavisi

Hz. Peygamber döneminde dişlere çeşitli tedaviler yanında kaplama yapıldığına dâir de iki rivayet vardır. Bu rivayetler, konu ile ilgili ayrıntılı bilgi vermemektedir. Fakat diş kaplanması gibi karmaşık ve uzmanlık gerektiren bir tekniğin kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir. Bunun yanında diş sağlığı için misvak kullanma ve ağız temizliğinin sık sık tavsiye edilmesi de önemli bir yer tutmaktadır. Ağız ve diş sağlığı hususunda çok hadis bulunmaktadır. Misvak kullanımının diş ve ağız temizliği açısından önemi kadar, dişlerin sağlığı açısından da önem taşıdığı bilinmektedir.

İbn Şihâb'ın rivayetlerine göre kendisine dişlerin altınla kaplanması hakkında soru sorulduğunda, bu duruma şöyle cevap verip bunun câiz olduğuna işaret etmiştir: "Zararı yoktur. Abdülmelik b. Mervan dişlerini altınla kaplattı."⁵⁶ Diş kaplaması hakkında bir diğer rivayet de Mûsa b. Talhâ'nın (ö.103/722) dişlerini altınla kaplama hususundadır.⁵⁷

1.5. Sünnet

Dilimizde "sünnet" adıyla meşhur olmuş olan cerrahi ameliye, Araplarda "hıtân" kelimesiyle bilinmektedir. Terim olarak erkeklerin cinsel organının ucunu kaplayan fazla derinin ve kadınların klitorisinin bir kısmının kesilerek alınmasıdır.⁵⁸ Bu uygulamanın Hz. Âdem'e dayandığına dair rivayetler bulunmaktadır ve arkeolojik bulgular eski kavimlerde de uygulandığını göstermektedir. Semavi dinlerde⁵⁹ sünnet uygulaması vardır. Tevrat nazarında sünnet, Tanrı ile İbrahim Aleyhisselam arasındaki ahdin sembolüdür. Sünnet işleminin Hz. İbrahim'in bir şeriatı olarak Resulullah'la devam ettirildiği kabul edilir ve Hz. İbrahim için kaynaklarda "İlk sünnet olan kimseydi" ifadesi bulunmaktadır.⁶⁰ Yahudilerde sünnetin hükmü devam etmekte ve halen uygulanmaktadır. Hz. İsa sünnetli olmasına ve Resullerin İşleri'nde sünnet kaydedilmiş olmasına rağmen, Hristiyanlıkta hükmü kalkmıştır. Pavloscu Hristiyanlığa göre beden sünnetli olması değil kalbin sünnetli olması önemli kabul edilerek sünnetten vazgeçilmiştir.⁶¹

⁵² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/276.

⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/276.

⁵⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/276.

⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/291.

⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/232.

⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/331.

⁵⁸ Salime Leyla Gürkan, "Sünnet", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/155.

⁵⁹ Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet.

⁶⁰ Hakan Hadi Kadioğlu vd., "Dini ve Tıbbî Açından Sünnet", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25 (2006), 7.

⁶¹ Kadioğlu vd., "Dini ve Tıbbî Açından Sünnet", 1.

Mekke'de Ümmü Niyar'ın efendisi olarak tarif edilen Şerik b. Amr b. Vehb es-Sekafi sünnet yapan kişilerden biriydi.⁶²

Hz. Peygamber döneminde de bu uygulamaya dair çok sayıda rivayet vardır. Rivayetlerin büyük bölümü erkek çocukların sünnetiyle ilgili olmakla beraber, kızların sünnet edilmesiyle ilgili kayıtların da olduğu görülmektedir. Mesela sahabeden Ümmü Enmâr ile Ümmü Atıyye'nin kadınları sünnet eden ve bu iş için Hz. Peygamber ile çeşitli müzakerelerde bulunanların en önemlileri oldukları zikredilmektedir.⁶³ Habbab'ın annesi ile Mekke'de sünnetçilik yapan Ümmü Siba b. Abduluzza el-Huzâî'nin aynı kadın olduğu da söylenmektedir. Yine bu kadın, Hamza'nın Uhud Savaşı esnasında Siba b. Abduluzza'ya onu tahkir etmek için "Ey kadınların bızırılarını kesenin oğlu! Bana gel!" demek suretiyle annesinin sünnetçiliğini kastettiği şahıstır. Habbab b. el-Eret'in, Siba'nın ailesine sığındığı ve bundan dolayı Zühreoğulları ile anlaşmalı olduğu rivayet edilmektedir.⁶⁴

Sünnet aletlerini göstermesi açısından Neccâr rivayeti büyük önem taşımaktadır. Bu şahsın asıl adı Teymullah b. Sa'lebe olmasına rağmen, marangoz anlamına gelen "en-Neccar" olarak adlandırılmıştır. Bunun nedeni ise marangoz aletlerinden biri olan keserle sünnet olmuş olmasıdır.⁶⁵ Ayrıca sünnetin "kadûm" adıyla anılması ve bu adın ucu eğri marangoz keseri veya satır anlamına gelmesi, bu aletin sünnet ameliyesi için kullanıldığını göstermektedir.⁶⁶ Bu döneme dair farklı bir bilgi de sünnetli doğan erkek çocuklarına dair kayıttır. Abdullah b. Sayyâd'ın sünnetli olarak ve göbek bağı kesilmiş halde doğduğu da kaynaklarda nakledilmektedir.⁶⁷

1.6. Diğer Cerrahi Yöntemler

Hz. Peygamber döneminde başka cerrahi girişimlerin yapıldığı görülmektedir. Buna dair rivayet, Urve b. Zübeyr'in kangren olmuş olan ayağının kesilmesidir.⁶⁸ Ancak bu işlemde kullanılan cerrahi aletler, kullanılan yol ve tedavinin seyri hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Ayrıca ebelik yaptığı ve doğuma yardımcı olduğu bilinen kadınlarla ilgili de çok sayıda rivayet mevcuttur. Hz. Peygamber'in ebesi eş-Şifa bt. Avf, Hz. Peygamber ve Fatıma'nın çocuklarının ebesi de Selmâ'dır.⁶⁹ Hz. Fatıma hastalandığında onun bakımını da Selma üstlenmiştir.⁷⁰

SONUÇ

Hz. Peygamber dönemi tedavi yöntemleri arasında hacamat, dağlama, rukye-dua, bitkisel tedaviler, sünnet, diş tedavileri, doğum ve ateş düşürme gibi birçok tedaviye dair kayıtlar bulunmaktadır. Bitkisel ilaçların yapıldığı, bu konuda deneyimli kişilerin olduğu bilinmektedir.

⁶² İbn İshâk, *Siyer*, 329.

⁶³ Rıza Savaş, *İslam'ın İlk Asrında Kadın* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019), 199-200.

⁶⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/151.

⁶⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/448.

⁶⁶ Kadioğlu vd., "Dinî ve Tıbbî Açından Sünnet", 6.

⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/502.

⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/180.

⁶⁹ Savaş, *İslam'ın İlk Asrında Kadın*, 200.

⁷⁰ Savaş, *İslam'ın İlk Asrında Kadın*, 272.

Haris b. Kelede, Nadr b. Hâris, Rifâ'a b. Ebî Rimse, Şemredîl b. Kubâb gibi çok sayıda hekim olduğu kayıtlar arasında bulunmaktadır. Adından en çok söz edileni Hâris b. Kelede'dir.

Bu dönemde öne çıkan cerrahi girişimler hacamat, dağlama, yara tedavileri, diş tedavileri, kadın ve erkek sünnetidir. Kaynaklarda bu girişimlerin adından sıkça söz edilmekle beraber yapılış şekilleri ve kullanılan aletlerle ilgili ayrıntılar fazla değildir. Uygulama yeri, iyileştirdiği hastalık ve bazen de kullanılan aletler olmak üzere kısıtlı bilgiler bulunmaktadır. Fakat yine de bu döneme önemli ölçüde ışık tutan nakiller mevcuttur.

Hz. Peygamber devrinde sahabe kadınlar savaflara iştirak etmiş, çarpışmaya katılmışlardır. Bunun yanı sıra cephe gerisinde askerlerin yemek ve su gibi çeşitli ihtiyaçlarını karşılamışlar, yaralıların yaralarını sarmaya ve acılarını dindirmeye çalışmışlardır. Kadın sahabelerin başında Kuaybe bt. Sa'd gelmektedir. Kadınların yaralıların bakımı dışında, dağlama, sünnet gibi diğer işlemlerde de etkin olduğu görülmektedir.

Resulullah'ın baş ağrısı, zehirlenme, topuğundaki incinme gibi pek çok sebeple kan aldırıldığı görülmektedir. Yine başın çeşitli bölgeleri, omuz, iki kürek arası gibi bir çok hacamat noktası tarif edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Atıcı, Teoman - Atıcı, Elif - Şahin, Namık. "Geçmişten Günümüze Cerrahi Dikiş İpliklerinin Tarihsel Gelişimi". *Turkish Journal of Surgery*, 26/4 (2010), 233-242.
- Azizova, Elnura. "İlk Dönem İslam Toplumu Sağlık Sektöründe Hacamatçılık". *Bakı Dölet Universiteti İlahiyat Fakültesinin Elmi Mecmuası*, 15 (Nisan 2011), 151-160.
- Benli, Zakir. "Hacamat Tedavisi". *USBD Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 1/6 (2017), 46-53.
- Çetingüç, Muzaffer - Alan, Mustafa. "Savaş Yorgunluğu". *Kriz Dergisi* 2/1 (1994), 250-254.
- Çiftçi, Halil vd. "Şanlıurfa Yöresinde Uygulandığı Şekli ile Dağlama". *Türkiye Klinikleri J Med Ethics* 13 (2005), 110-114.
- Doğruyol, Hasan. "Cerrahlık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/421. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Doğtekin, Abdullah. "Bıçakçılık", *Geleneksel Meslekler Ansiklopedisi*. 1/105-117. Ankara: T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnâvût - Muhammed Kâmil Karabellî. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risaleti'l-'Alemyye, 1430/2009.
- Gürkan, Salime Leyla. "Sünnet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/155-157. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk. *Kitâbu's-Siyer ve'l-megâzî*. thk. Süheyl Zekkâr. Dımaşk: Daru'l-fikr, 1978..
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, 1336/1918.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd. *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1421/2001.
- Kadioğlu, Hakan Hadi vd. "Dinî ve Tıbbî Açından Sünnet". *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2006), 1-16.
- Sabuncuoğlu, Şerefeddin. *Cerrâhiyyetü'l- Hâniyye*. ed. İlder Uzel. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020.
- Savaş, Rıza. *İslam'ın İlk Asrında Kadın*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2019.
- Şeker, Necmettin. "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Koruyucu Hekimlik: Hacamat Örneği". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2013), 156-188.
- Tirmizî, Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevre. *el-Câmiül Kebîr*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.